

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ.**

ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**МИЛЛИЙ ҒОЯ, ҲУҚУҚ ВА МАЪНАВИЯТ АСОСЛАРИ
КАФЕДРАСИ**

«Тасдиқлайман»

«Тасдиқлайман»

Ўқув ишлари проректори

Ўқув бўлими бошлиғи

«__» _____2007 уқув йили

2007-2008 ўқув йили учун

**ҲУҚУҚ ФАЛСАФАСИ ФАНИДАН
ИШЧИ ДАСТУРИ**

Қарши-2007

“Ҳуқуқ фалсафаси” фани бўйича ишлаб чиқилган ушбу ишчи дастур кафедранинг 2007 йил №1 сонли йиғилишида муҳокама этилган ва тасдиқланган. Шунингдек факультет, ҳамда университет илмий услубий кенгашларида муҳокама этилиб ўқув жараёнига қўллашга тавсия этилган.

«Тасдиқлайман»

Факультет декани
доц. Б. Жўраев

«___» _____ 2007 йил

«Тасдиқлайман»

Миллий ғоя ҳуқуқ
ва маънавият асослари
кафедрасининг муdiri
проф. И.Худойбердиев
«___» _____ 2007 йил

Т у з у в ч и : доц. Н. Қосимов

“Ҳуқуқ фалсафаси” фанидан ўтиладиган машғулотлар

ТЕМАТИКАСИ

№	М а в з у	Маъруза	Семинар	Мустақил иш
1	Ҳуқуқ фалсафаси предмети, ва методологияси	2	2	1
2	Ҳуқуқ фалсафаси тарихи ва замонавийлик	4	4	1
3	Ҳуқуқ эркинлик шакли ва ўлчови сифатида	2	2	1
4	Ҳуқуқ ва адолат	2	2	1
5	Тенглик, эркинлик ва адолатнинг ҳуқуқий синтези	2	2	1
6	Ҳуқуқ ва қонун	4	4	1
7	Табиий ҳуқуқ ва позитив ҳуқуқ	2	2	1
8	Умумий манфаат концепцияси ва унинг фалсафий-ҳуқуқий аҳамияти	2	2	1
9	Ҳуқуқ ва давлат нисбатининг фалсафий–ҳуқуқий концепциялари	2	4	1
10	Совет даври ҳуқуқни тушунишнинг асосий концепциялари. Социализмдан кейинги тузумнинг фалсафий-ҳуқуқий муаммолари	4	4	1
	Жами:	26	28	10

Кириш

Ҳуқуқ фалсафаси – ҳуқуқни ўрганишнинг бошқа турлари ва усуллари билан биргаликда-ҳуқуқни билишнинг, унинг маъно моҳиятини, одамлар ҳаётидаги қиммати ва аҳамиятини англаш ҳамда қарор топтиришнинг олий маънавий шакли ҳисобланади.

Ҳуқуқ фалсафаси ҳуқуқнинг расман-ҳукумрон фикрларга ва ўзбошимчаликларга боғлиқ бўлмаган объектив табиати ва мазмуни тўғрисидаги ғоя пайдо бўлишидан бошланган. Ушбу ғоялар ҳуқуқнинг ички ўзаро боғлиқлиги ва бирлиги, эркинлик ва адолат, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, ҳуқуқ ҳукумронлиги, ҳуқуқий қонун ва ҳуқуқий давлат тўғрисидаги кейинги барча, шу жумладан замонавий тасаввурлар ва концепцияларнинг куртаги ҳисобланади. Бугунги кунда ушбу ҳуқуқий ғоялар ҳозирги замон жаҳон ҳамжамияти томонидан умум эътироф этилган қадриятларга ва замонавий конституцияларнинг энг муҳим қисмига айланишида ҳуқуқ фалсафасининг ҳам буюк хизмати борлиги шубҳасиз.

1-Мавзу: Ҳуқуқ фалсафасининг предмети, методи ва вазифалари

РЕЖА

- 1. Ҳуқуқ фалсафасининг предмети**
- 2. Ҳуқуқ фалсафаси методи**
- 3. Ҳуқуқ фалсафасининг фанлар тизимида тутган ўрни**

Бу ўринда фан (илмий фан) объекти деганда ҳали ўрганилиши ва тушуниб олиниши керак бўлган нарса, унинг предмети деганда эса-объектнинг муайян тарзда назарий (илмий) англашган ҳолати, унинг билиш-мановий ифодалаш шакли (образ, модель, тузулиши), уни тушунишнинг ва тушунчасининг муайян концепцияси назарда тутилади.

Ҳуқуқ фалсафасининг методи – ҳақида эса ҳар қандай назарияда бўлгани сингари, фалсафий, ҳуқуқий назария предмети ва методининг ўзаро боғлиқлиги ва бирлиги ҳам умумий кўриниши шундан иборатки, метод бу унинг амал қилиб турган (унинг шаклланаётган, ташкил этилаётган ва билиш таъсиридаги) предмети, предмет эса методнинг билиш билан боғлиқ маъно-мазмунининг тизимли-ташкилий ифодаси эканлиги тушунтирилади.

Ҳуқуқ фалсафасининг фанлар тизимида тутган ўрни хусусида - гапирганда махсус фалсафий фан сифатидаги ҳуқуқ фалсафасида (табиат фалсафаси, дин фалсафаси, ахлоқ фалсафаси ва шу каби махсус фалсафий фанлар билан биргаликда) билиш билан боғлиқ қизиқиш ва тадқиқот эътибори асосан ишнинг фалсафий жиҳатига, ҳуқуқнинг алоҳида соҳасида фалсафа концепциясини аниқлашда билиш имкониятларини ва эвристик салоҳиятни намойиш қилишга қаратилган. Бунда мазкур объект (ҳуқуқ)нинг хусусиятларига тадбиқан тегишли концепцияни мазмунли аниқлаштиришга, уни англаб олишга, ушбу концепцияни унинг методологияси, гносеологияси ва аксиологияси оқимида тушунарли изоҳлаш ва ўзлаштиришга жиддий аҳамият берилади.

2-Мавзу: Ҳуқуқ фалсафаси тарихи ва замонавийлик

РЕЖА

- 1. Антик даврнинг фалсафий-ҳуқуқий концепциялари.**
- 2. Ўрта асрнинг фалсафий-ҳуқуқий концепциялари**
- 3. Янги давр ва энг янги давр ҳуқуқ фалсафаси концепциялари**
- 4. Россияда ҳуқуқ фалсафаси. Ҳуқуқ фалсафаси ривожланиши жараёнида анъанавийлик ва янгилик. Ҳуқуқ фалсафаси тарихининг замонавий фалсафий-ҳуқуқий тадқиқотлар учун аҳамияти**

Мавзунинг мазмун ва моҳиятини теран ва чуқур баён этиш мақсадида антик даврнинг файласуф-ҳуқуқшуносларининг, ўрта асрлар фалсафий – ҳуқуқий қарашларининг, янги давр ва энг янги давр ҳуқуқ фалсафасининг концепцияларини, Россияда ҳуқуқ фалсафасининг моҳиятини, ҳуқуқ

фалсафасини ривожланишида анъанавийлик ва замонавийлик концепциялари ҳақида фикр юритиш кўзда тутилади.

3-Мавзу: Ҳуқуқ эркинлик шакли ва ўлчови сифатида РЕЖА

- 1. Ҳуқуқ тенг ўлчов сифатида.**
- 2. Ҳуқуқ эркинликнинг умумий ва зарур шакли ҳамда тенг ўлчови сифатида**
- 3. Ҳуқуқий эркинликнинг умумий нормаси бўйича бир субъект эркинлигининг бошқа субъектлар эркинлиги билан мувофиқлаштирилиши. Ҳуқуқий эркинликнинг тузилмаси ва чегаралари. Ҳуқуқдаги рухсат бериш (жоизлик) ва тақиқлар.**

Умумий тенг ўлчов – расман тенглик принципнинг зарур таркибий қисмларидан бири ва ҳуқуқнинг муҳим ҳоссаларидан бири эканлиги ҳақида, тенг ўлчов бундай таркибий қисм сифатида расман тенглик ҳуқуқий принципнинг бошқа қисмларини –эркинлик ва адолатни ҳам тақозо этади. Шу сабабли тенг ўлчов-эркинлик ва адолатнинг тенг ўлчови эканлиги ҳақида фикр юритилади.

4-Мавзу: Ҳуқуқ ва адолат РЕЖА

- 1. Ҳуқуқ ва адолат нисбатининг фалсафий-ҳуқуқий концепциялари тарихи**
- 2. Адолат ҳуқуқий категория ва ҳуқуқнинг абстракт ифодаланиши сифатида**
- 3. Нохуқуқий “адолат” ва адолатсиз “ҳуқуқ” ижтимоий муносабатларда ўзбошимчаликнинг ифодаланиши ва намоён бўлиши шакли сифатида. Инсониятнинг ижтимоий-тарихий тараққиётида ҳуқуқий тенглик ва адолат мазмунининг ривожланиши.**

Ҳуқуқни расман тенглик сифатида тушуниш ялпи тенг ўлчов ва эркинлик билан биргаликда адолатни ҳам ўз ичига олади.

Ҳуқуқ ва қонунни фарқлаш жиҳатидан бу адолат ҳуқуқ тушунчасига киришини, ҳуқуқ белгилашига кўра адолатли эканлигини, адолат эса ҳуқуқнинг ички хоссаси ва фазилати эканлигини, категория ва тавсифлар ҳуқуқдан ташқари эмас (ахлоқ, одоб, дин билан боғлиқ эмас ва ҳоказо), балки ҳуқуқий эканлигини аңлатади. Шунингдек фақатгина ҳуқуққина адолатлидир. Чунки адолат, ўзида умумаҳамиятли тўғрилиқни акс эттиргани ва ифодалагани учун ҳам адолатлидир, бу эса рационаллаштирилган кўринишда ялпи қонунийликни, яъни ҳуқуқни моҳияти ва асосини, ялпи тенглик ва эркинликнинг ҳуқуқий принципи мазмунини аңлатади. Демак, ушбу мавзунини мазмунини ёритиш ва хулосалар чиқариш учун дарс жараёнида юқоридаги масалаларга алоҳида эътибор берилади.

5-Мавзу: Тенглик, эркинлик ва адолатнинг ҳуқуқий синтези РЕЖА

- 1. Ҳуқуқда тенглик, эркинлик ва адолатнинг бирлиги жиҳати**
- 2. Ҳуқуқий тенглик эркинлик ва адолатнинг ифодаланиши сифатида**
- 3. Ҳуқуқий тенглик ва адолатни инкор этувчи эркинлик куч ишлатиш ва имтиёз сифатида**
- 4. Адолат тенглик ва эркинликнинг ҳуқуқий ифодаланиши сифатида**

Эркинлик ва тенглик бир-биридан ажралмас ва ўзаро бир-бирини тақозо этади. Бир томондан, ҳуқуқий лаёқатлилиқ ва умуман ҳуқуқ субъектликнинг зарур негизи бўлмиш эркин индивид эркинликнинг инсонларга нисбатан бирламчи ва белгиловчи жиҳати ҳисобланади: икинчи томондан, индивидларнинг ушбу эркинлигини ушбу индивидларнинг ўзаро муносабатларининг муайян соҳасида улар тенглигининг умумий принципи нормалари ва шакллари билангина ифодалаш мумкин. Ҳуқуқ-шунчаки умумий кўлам ва тенг ўлчов бўлибгина қолмасдан, балки айнан ва, энг аввало, индивидлар эркинлигининг умумий кўлами ва тенг ўлчовидир. Демак ушбу мавзунинг мазмун ва моҳиятини очишда юқоридаги масалаларга алоҳида эътибор берилади.

6-Мавзу: Ҳуқуқ ва қонун РЕЖА

- 1. Ҳуқуқ ва қонуннинг фарқланиши ва нисбати ҳуқуқ фалсафасининг бирламчи ва асос бўлувчи муаммоси сифатида. Ҳуқуқ фалсафаси, ҳуқуқшунослиқ ва қонуншунослиқ.**
- 2. Ҳуқуқни тушунишнинг икки асосий типи: ҳуқуқни тушунишнинг ҳуқуқ ва қонун ўртасидаги тафовутни белгиловчи юридик типи ҳамда ҳуқуқ ва қонунни айнан бир нарса деб билувчи ҳуқуқни тушунишнинг легистик типи.**
- 3. Ҳуқуқни тушунишнинг юридик типи ичидаги ҳар хил назариялар: табиий-ҳуқуқий таълимотлар, либертар-юридик назария.**
- 4. Ҳуқуқ ва қонуннинг фарқланиши ва нисбати концепциялари тарихи.**
- 5. Ҳуқуқий қонун ва ҳуқуқни бузувчи қонунчилик муаммоси.**

Ушбу мавзуни баён этишда, ҳуқуқ ва қонуннинг фарқланиши ҳамда мос келиши маъносидан қонуннинг умумий мажбурийлигини унинг ҳуқуқий табиати тақозо этиши ҳамда ҳуқуқнинг объектив хоссалари умумаҳамиятининг оқибати, тегишли расмий ҳужжатлар ва кўрсатмаларда ҳуқуқ принципи ва талабларининг ҳокимият йўли билан эътироф этилиши, риоя қилиниши, аниқлаштирилиши ҳамда ҳимоя қилинишига бўлган ижтимоий эҳтиёжнинг ва унинг зарурлигининг кўрсаткичи ҳисобланиши кўриниб туради. Ашёлар мантиқига кўра, ҳуқуқ расмий-ҳокимият йўли билан умумий мажбурийлик оқибати эмас, балки, аксинча, ҳуқуқнинг оқибати-бу

мажбурийлик (ҳуқуқнинг умум аҳамиятли ижтимоий маъносининг давлат ҳокимият шакли) эканлиги айнан шунинг ўзидир. Бундай умумий мажбурийлик, ҳуқуқнинг объектив хоссалари тўғрисидаги дастлабки таърифларга қўшимча равишда, ҳуқуқнинг (айнан олганда – қонун кўринишидаги ҳуқуқнинг) яна бир зарур таърифи сифатида намоён бўлади. Бу таърифнинг маъноси ҳуқуқий қонуни мажбурий эканлигидан эмас, балки фақат ҳуқуқий қонун умумий мажбурий эканлиги ҳақида фикр юритилади.

7-Мавзу: Табиий ҳуқуқ ва позитив ҳуқуқ РЕЖА

- 1. “Табиий ҳуқуқ” тушунчасининг “позитив ҳуқуқ” тушунчаси билан нисбатида фалсафий-ҳуқуқий аҳамияти.**
- 2. Табиий ҳуқуқ концепцияси (унинг позитив ҳуқуқдан фарқланиши ва у билан нисбатида) ҳуқуқ ва қонунни фарқлашнинг умумий назариясида хусусий ҳоллардан бири сифатида.**
- 3. Позитив ҳуқуқ ҳуқуқ фалсафаси объекти сифатида**
- 4. Қадимги давр, ўрта асрлар, Янги давр ва энг янги даврнинг асосий табиий-ҳуқуқий концепциялари.**

Табиий-ҳуқуқий ёндашув, гносеологик жиҳатдан, ўзида ҳуқуқнинг объектив табиатини англашга, унинг ҳақиқатига етишга илк назарий (фалсафий-ҳуқуқий, илмий) уринишни ифодалайди. Билишнинг бу йўли ҳуқуқни назарий тушуниш ва ўрганиш соҳасида фикрлаш билан боғлиқ шарт-шароитлар ҳамда бирламчи билиш схемаси сифатида табиий ва позитив ҳуқуқий фарқлашга олиб келади.

Табиий ва позитив ҳуқуқни фарқлаш ҳуқуқий тафаккур тарихида амалда ушбу позитив ҳуқуқ тўғрисидаги назарий рефлексиянинг гносеологик шакли маълумотлари ва бундай рефлексия якунларини қайд қилиш усули сифатида амал қилади. Чунки қонунни (позитив ҳуқуқни) ҳар қандай назарий билиш унинг расмий борлиғи ва эмпирик мазмунига тўхталиб қолмай, унинг объектив асослари ва фазилатларини, ҳуқуқий мазмунини ва ақл-идроқини, ҳуқуқий табиати ва моҳиятини излаш йўлида билиб олинаётган объект (қонундан) муқаррар равишда абстракцияланади ва уни назарий билиш ҳамда ўрганиш оқибатида ва натижаси ўлароқ уни оқилона-маъноли модель тарзида (табиий ҳуқуқ, ҳуқуқ ғоялари ва ҳокозолар шаклида) фикран конструкциялайди. Юқоридаги масалаларни илмий ва атрофлича изоҳлаб, ушбу мавзунинг мазмун ва моҳиятини очиш, баён қилиш кўзда тутилади.

8-Мавзу: Умумий манфаат концепцияси ва унинг фалсафий-ҳуқуқий аҳамияти РЕЖА

- 1. “Умумий манфаат” тушунчаси ҳуқуқ фалсафасининг фундаментал категорияси сифатида Антик давр, ўрта асрлар, Янги давр ва энг янги даврнинг фалсафий-ҳуқуқий концепцияларида умумий манфаат ғояси.**

- 2. Умумий манфаат, тенглик ва адолат. Давлат ва қонун умумий манфаат ифодаланиши ва қарор топиши шакли сифатида.**
- 3. Умумий манфаат концепциясида манфаатларнинг мувофиқлаштирилиши ва муросаси. Умумий манфаат концепциясида индивидуал манфаатнинг ўрни ва аҳамияти.**
- 4. “Умумий манфаат”, “умумий ирода”, ва “барчанинг иродаси” тушунчаларининг фалсафий-ҳуқуқий таҳлили, уларнинг фарқланиши ва нисбати.**

Умумий манфаат концепцияси асосида ётадиган умумий ижтимоийлик (сиёсийлик) ва ақллилик мазкур ижтимоий (ва сиёсий яхлитнинг аъзолари, мазкур “умумий ҳуқуқ-тартибот”нинг субъектлари сифатида одамларнинг эркинлиги ва тенглигини тақозо этади. Умумий манфаатнинг антик концепцияси кишиларни эркин ва эркин бўлмаганларга бўлишдан келиб чиққан. Эркин бўлмаганлар умумий манфаат, мазкур ижтимоий-сиёсий умумийлик, давлат фуқаролари, “умумий ҳуқуқ-тартибот” субъектлари ва умуман ҳуқуқ субъектлари доирасидан ташқарида бўлган. Насронийлик эркинлик дини сифатида антик назария ва амалиётнинг ушбу туб иллатини бартараф этишда ҳамда кишиларнинг умумий эркинлиги ва тенглигини қарор топтиришда умумбашарий тарихий роль ўйнаган. Ушбу принципиал ҳолат табиий ҳуқуқ, умумий манфаат, адолат, давлатнинг тегишли насронийча ақидаларида ўз аксини топган.

9-Мавзу: Ҳуқуқ ва давлат нисбатининг фалсафий-ҳуқуқий концепциялари

РЕЖА

- 1. Давлат ва ҳуқуқнинг ўзаро алоқаси тўғрисидаги фалсафий-ҳуқуқий таълимотлар. Ҳуқуқ давлатнинг маҳсули сифатида талқин қилиниши (ҳуқуқнинг этатистик концепцияси).**
- 2. Ҳуқуқнинг ҳуқуқ-тартибот ва фуқароларнинг оммавий-ҳуқуқий уюшмаси сифатида талқин қилиниши (давлатнинг ҳуқуқий концепциялари).**
- 3. Ҳуқуқ ва давлатнинг ўзаро муносабати: давлат ташкил этилишининг ҳуқуқий шакллари ҳамда ҳуқуқнинг эътироф этилиши, ифодаланиши ва ҳимоя қилинишининг давлат шакллари.**
- 4. Инсоннинг мавжудлиги ва эркин кишиларнинг ижтимоий турмуши ташкил этилиши шакли сифатида ҳуқуқ ва давлатнинг мазмуни, мақсадлари ва вазифаси.**

Ҳуқуқ ва давлатнинг тарихан ривожланадиган шакл тузилмаларини (оммавий ҳокимиятнинг, яъни ҳуқуқий давлатнинг тегишли ҳуқуқий шакли сифатида) типларга ажратиш ҳар хил мезонлар асосида олиб борилиши мумкин.

Ҳуқуқ ва давлатни одамлар эркинлигининг зарур шакллари сифатида, эрки индивидни эса-ҳуқуқ субъекти ва давлат (давлат ҳокимияти) субъекти

сифатида либертар-юримдик тушуниш ва талқин қилиш нуқтаи назаридан ҳуқуқ ва давлатнинг одамларни ҳуқуқ ва давлат (давлат ҳокимияти) субъектлари сифатида эътироф этишнинг ҳар хил тарихий шакллариининг белгилаб берадиган мезонлар (асослар) бўйича типларга ажратиш принципиал аҳамиятга эга.

**10-Мавзу: Совет даври ҳуқуқни тушунишнинг асосий
концепциялари. Социализмдан кейинги тузумнинг фалсафий-ҳуқуқий
муаммолари
РЕЖА**

- 1. Социализм даврида ҳуқуқ ва давлат тарихий тақдирининг фалсафий-ҳуқуқий тавсифи. Социализм шароитида буржуа “тенг ҳуқуқи” сақланиб қолиши тўғрисидага марксча қоида: прогнозлар ва реаллик.**
- 2. Ҳуқуқни тушуниш совет концепциялари эволюцияси. Ижтимоий муносабатлар тартиби сифатида ҳуқуқ концепцияси. Ҳуқуқнинг айирбошлаш концепцияси. Синфий ҳуқуқнинг психологик концепцияси. Ҳуқуқ ижтимоий онг шакли сифатида. Совет легизми 30-80-йилларда расмий ҳуқуқни тушуниш сифатида.**
- 3. Ҳуқуқни кенг тушунишнинг либертар концепцияси.**

Социализмни енгиб ўтиш, янги, социализмдан кейинги давлат-ҳуқуқий тузумга ўтиш жараёнининг бутун жаҳон-тарихий мазмуни. Социализмдан кейинги тузумнинг ҳар хил концепциялари: фалсафий-ҳуқуқий таҳлил.

Россиядаги замонавий ислохотларнинг мафкураси ва амалиёти. Иқтисодиёт, сиёсат ва ҳуқуқ соҳасида ривожланмаган шакллар, нормалар ва муносабатлар қарор топиши тенденцияси. Социализмдан кейин реал шакилланаётган ҳуқуқ ва давлатнинг фалсафий-ҳуқуқий тавсифи.

Социализмнинг капитализмлаштирилиши ва неототалитаризмга муқобил сифатида цивилизм (маърифий тузум) концепцияси. Социалистик мулкни ўзгартиришнинг ҳуқуқий усулининг объектив имкониятларининг, ҳар кимнинг тенг фуқаролик мулкига бўлган реал субъектив ажралмас ҳуқуқининг эътироф этилиши ва мустаҳкамланишининг фалсафий-ҳуқуқий таҳлили. Цивилитар ҳуқуқ янги, буржуа ҳуқуқиға қараганда юқори ҳуқуқ, тенглик, эркинлик ва адолатнинг тарихий тараққиётидаги босқич сифатида.

“ҲУҚУҚ ФАЛСАФАСИ” ФАНИДАН АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИНГ РЕЖАСИ.

Биринчи машғулот

1-Мавзу: Ҳуқуқ фалсафаси фанининг предмети, методи ва вазифалари.

1. Ҳуқуқ фалсафасининг предмети
2. Ҳуқуқ фалсафаси методи.
3. Ҳуқуқ фалсафасининг фанлар тизимида тутган ўрни.

Иккинчи машғулот

2-Мавзу: Ҳуқуқнинг моҳияти ва тушунчаси

1. Ҳуқуқ ва давлатда моҳият ва ҳодисанинг фалсафий муаммолари.
2. Ҳуқуқни таърифлашнинг кўп хиллиги ва ҳуқуқ тушунчасининг ягоналиги
3. Ҳуқуқнинг ягона тушунчасида ҳуқуқнинг ҳар хил таърифлари синтези муаммоси. Ҳуқуқ тушунчаси ва давлатнинг ҳуқуқий тушунчаси. Ҳуқуқ ва давлат моҳияти ва тушунчасини аниқлашда фалсафий-ҳуқуқий концепциялар: тарих ва замонавийлик.

Учинчи машғулот

3-Мавзу: Ҳуқуқнинг тушунишнинг асосий типлари.

1. Ҳуқуқни тушуниш типологияси
2. Ҳуқуқни тушунишнинг легистик типи.
3. Ҳуқуқни тушунишнинг табиий-ҳуқуқий типи.
4. Ҳуқуқни тушунишнинг либертар-юримдик типи.

Тўртинчи машғулот

4-Мавзу: Расман тенглик ҳуқуқнинг моҳияти сифатида

1. Ҳуқуқ тенг ўлчов сифатида
2. Ҳуқуқ эркинлик сифатида
3. Ҳуқуқ адолат сифатида

Бешинчи машғулот

5-Мавзу: Умумий манфаат ҳуқуқий категория сифатида

1. Умумий манфаатнинг табиий-ҳуқуқий концепцияси
2. Умумий манфаатнинг либертар-юримдик концепцияси.

Олтинчи – еттинчи машғулот

6-Мавзу: Ҳуқуқ ва адолат

1. Ҳуқуқ ва адолат нисбатининг фалсафий-ҳуқуқий концепциялари тарихи
2. Адолат ҳуқуқий категория ва ҳуқуқнинг абстракт ифодаланиши сифатида
3. Ноҳуқуқий “адолат” ва адолатсиз “ҳуқуқ” ижтимоий муносабатларда ўзбошимчаликнинг ифодаланиши ва намоён бўлиши шакли сифатида.
4. Инсониятнинг ижтимоий-тарихий тараққиётида ҳуқуқий тенглик ва адолат мазмунининг ривожланиши.

Саккизинчи – тўққизинчи машғулот

7-Мавзу: Умумий манфаат концепцияси ва унинг фалсафий-ҳуқуқий аҳамияти

1. “Умумий манфаат” тушунчаси ҳуқуқ фалсафасининг фундаментал категорияси сифатида Антик давр, ўрта асрлар, Янги давр ва энг янги даврнинг фалсафий-ҳуқуқий концепцияларида умумий манфаат ғояси.
2. Умумий манфаат, тенглик ва адолат. Давлат ва қонун умумий манфаат ифодаланиши ва қарор топиши шакли сифатида.
3. Умумий манфаат концепциясида манфаатларнинг мувофиқлаштирилиши ва муросаси. Умумий манфаат концепциясида индивидуал манфаатнинг ўрни ва аҳамияти.
4. “Умумий манфаат”, “умумий ирода”, ва “барчанинг иродаси” тушунчаларининг фалсафий-ҳуқуқий таҳлили, уларнинг фарқланиши ва нисбати.

Ўнинчи- машғулот

7-Мавзу: Ижтимоий тартибга солиш тизимида ҳуқуқ ва давлат

1. Ижтимоий нормалар ва ижтимоий ҳокимият ҳар хил турларининг ўзига хослиги
2. Ҳуқуқнинг бошқа ижтимоий нормалар билан ўзаро муносабати

Ўн биринчи - ўн иккинчи машғулот

8-Мавзу: Социализм ва ҳуқуқ. Ҳуқуқни советча тушуниш

1. “Тенглик”нинг меҳнат ўлчови
2. Социалистик тоталитаризм: барча бирликда, ҳеч ким алоҳида ёлғиз ўзи эмас.
3. Янги совет “ҳуқуқи” талқинининг асосий йўналишлари
4. Совет легизми
5. Ҳуқуққа янгича ёндашувларни излаб

Ўн учинчи машғулот

9-Мавзу: Антик давр ва ўрта асрлар фалсафаси.

1. Дике ва номос: адолат асосларини излаб. Демокрит, Софистлар, Сукрот, Платон, Аристотель.
2. Эпикур. Стоиклар. Цицерон.
3. Рим ҳуқуқшунослари.
4. Ўрта асрлар Шарқ ҳуқуқ фалсафаси: Марғиноний-“Ҳидоя” асари.

Ўн тўртинчи машғулот

10-Мавзу: Янги давр ҳуқуқ фалсафаси.

1. Гроций. Фрэнсис Бэкон. Гоббс. Локк. Монтескье. Руссо. Кант. Гегель.
2. Россияда ҳуқуқ фалсафаси. Умумий тавсиф. Б.Н. Чичерин. П.И. Новгородцев. В.С. Соловьев. Н.А.Бердяев
3. XX аср ҳуқуқ фалсафасининг асосий йўналишлари.
4. XX1 аср бошларида Ҳуқуқ фалсафасида мустақиллик ғояси.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси Т. 2003.
2. И. А.Каримов. – “Ислохотларимизнинг ҳуқуқий кафолати”.
3. Марғиноний – “Ҳидоя”
4. В.С. Нерсисянц “Гегилча ҳуқуқ фалсафаси: тарих ва замонавийлик” 1974.
5. В.С. Нерсисянц “Ҳуқуқ ва қонун” 1983 йил
6. В.С. Нерсисянц “Ҳуқуқ эркинлик математикаси” 1996 йил
7. В.С. Нерсисянц “Ҳуқуқий давлат ғоялари тарихи” 1993 йил
8. В.С. Нерсисянц Гегилнинг ҳуқуқ фалсафаси 1998 йил
9. В.С. Нерсисянц “Ҳуқуқ ва давлатнинг умумий назарияси” 1999 йил
10. В.С. Нерсисянц “Тенглик эркинлик ва адолатнинг жаҳон тарихий жараёнида Россиянинг миллий ғоялари. Цивилизм ҳақидаги манифест” 2000 йил
11. В.С. Нерсисянц “Ҳуқуқ фалсафаси” 1997 йил